

SAFRANBOLU'DA 25YIL... (*)

Kızıltan ULUKAVAK

1975'ten 2000'lere uzanan süreçte Safranbolu değerlendirilirken, Türkiye'de 1975 ve öncesi yıllarda, doğal çevre gibi, tarihsel çevrenin de korunması gerektiğine ilişkin yaklaşımların, henüz toplumumuzun çok büyük bir kesimince benimsenmiş bulunmadığı öncelikle anımsanmalıdır.

O yıllarda kültürel değerlerin korunması denilince, sadece arkeolojik alanlar ve ören yerleri akla geliyor; kentlerimizin mimarlık dokusunun korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması yoluyla, ulusal kimliğimize de sahip çıkılması gibi görüş ve öneriler, sadece mimarlık, tarih ve sanat çevrelerinin kültürel değer yargıları olmaktan öte, henüz bir uygulama olanağı bulamıyordu.

1970'li yıllara gelene kadar, ataerkil aile düzeninin gereği olarak dedelerin, babaların, evlatların, gelinlerin ve içgüveysi damatların hep bir arada oturduğu Safranbolu evlerinin, ata yadigarı ve baba mirası olarak özenle korunması ve baba ocağını söndürmemek geleneğine de hep saygılı olunması nedeniyle "Kendini koruyan kent" olarak bilinen Safranbolu ise, aynı yıllarda, korunması gerekli kent konumuna dönüşüyordu; korunması için de artık, örgütsel ve yönetsel düzenlemelere gereksinim vardı. Çünkü, sosyal etkileşimler ve ekonomik koşullardaki değişimler sonucu ataerkil aile düzeni, zamanla Safranbolu'da da egemenliğini yitiriyordu.

Yine aynı dönemde, her biri iki üç katlı, 6-8 odalı evlerinin bakımından, temizliğinden usanılmış olan Safranbolu'da; odaları "asri pencere" denilen geniş tek pencereli, çatıları Marsilya kiremitli kargir evlerde oturma modası da başlamıştı. Ayrıca, Ankara'nın ünlü Belediye Başkanı Sayın Vedat DALOKAY, o yıllarda "**insan silosu**" olarak tanımlasa da, çok katlı apartmanlarda oturma farklı bir sosyal statü kazandırdığı inancı, Safranbolu'da da yaygınlaşmıştı.

Bunun için kentin tarihsel "Şehir" kesimindeki evler, kırsal yörelerden gelerek Karabük'te çalışma olanağı bulmuş yurttaşlarımıza, çok uygun bedellerle satılıyor; ele geçen parayla, ya "Bağlar" kesimindeki ahşap eski bağ evlerinin yerine betonarme ev yaptırılıyor, ya da bir yapı kooperatifine girilerek yeni konut sahibi olunuyordu.

Safranbolu'da bu süreç, tarihsel kent merkezi Şehir kesimindeki evlerin, konakların % 90'ının el değiştirmesiyle sonuçlanır. Ancak, doğal olarak böyle evlerde oturma göreneği olmayan yeni hemşehriler evlerini, duvarından çatısına, kapısından penceresine kadar kendi anlayışlarına ve yaşam biçimlerine göre değiştirmek; dışardan merdiven yaparak kat kat veya bölmelere ayırarak, kendilerinin oturmadığı bölümleri kiraya vermek isterler.

(*) 21-24 Ocak 2004; "**Tarihi Kentler Birliği iSafranbolu Buluşması**"nda "1975'lerden 2000'le Safranbolu" başlığı altında yapılan konuşmanın kısaltılmış metnidir. Tarihi Kentler Birliği'nin yayın organı "Yerel Kimlik" Dergisinin Ocak,Şubat,Mart/2004 tarihli sayısında yayınlanmıştır.

Kentin genel görünümünü bozan; mimarlık dokusunu yozlaştıran bu uygulamalara Belediye Başkanının önerisi üzerine, Safranbolu Belediye Meclisi, oybirliğiyle 12 Haziran 1975 tarihinde aldığı kararla, İmar Yönetmeliğine korumaya yönelik ek maddeler koyarak engel olmayı düşünür. Fakat bu düzenlemeyi, o sıralar yasal yetkili İmar ve İskan Bakanlığı, kutsal mülkiyet hakkına saygısızlık görüşüyle onaylamaz; Bakanlığın bir üst düzey yöneticisinin zamanın Safranbolu Belediye Başkanı'na, "Eskiye rağbet olsa, bit pazarına nur yağardı" dediğine tanık olunur.

İşte böylesine olumsuzluklarla karşı karşıya bulunan Safranbolu için 1975 yılı, aynı zamanda mutlu bir dönüm noktası ve Safranbolu için olduğu kadar, ülkemiz için de mimarlık değerlerine sahip çıkılmasında bir başlangıç da olur.

Çünkü o yıl, **"Avrupa Mimari Miras Yılı"**dır. Ülkemizde bununla ilgili kutlamaları düzenleme görevi, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'**ne verilmiştir. Fakülte, bu amaçla Safranbolu Belediyesi ile ilişki kurar, aynı yılın Ağustos sonu ile Eylül başında Safranbolu'da bir dizi etkinliğin gerçekleştirilmesi için görüş birliğine varılır.

"Safranbolu Mimarlık Değerleri ve Folkloru Haftası" adı verilen bu etkinlikler nedeniyle Safranbolu'ya davet olunan bilim, sanat, tarih, kültür ve mimarlık alanları ile ilişkili; basın ve televizyonla ilgili veya kamu kurumlarında görevli 200 dolayında konuk, Safranbolulularca evlerinde ağırlanır; karşılıklı iletişim ve etkileşim ortamı yaratılır.

Binlerce kişinin katılımıyla, açık havada geceleri yapılan toplantılarda, **"Koruma nedir?"**, **"Safranbolu niçin korunmalıdır?"** sorularının yanıtlarını, Safranbolulular, koruma olayının bilim alanındaki öncüleri, **Prof.Dr.Sayın Doğan KUBAN** ve **Doç.Dr.Sayın Metin SÖZEN** başta olmak üzere, en yetkili ağızlardan öğrenirler. Üniversite öğretim üyeleri halkın arasındadır; bilimsel terminoloji ile değil, halkın anlayacağı sözcüklerle konuşmaktadırlar. **Şair Hayali'nin** dizeleriyle, **"Şu mahiler ki derya içredir; deryayı bilmezler"** konumundaki biz Safranbolululara evlerinin değerini, kentlerinin önemini anlatırlar.

Safranbolu "Kültür Hafta"ları, 1976 ve 1977 yıllarında da yinelenir Televizyonda ve basında Safranbolu ile ilgili haberlere, artık çok sık rastlanmaya başlanır. Safranbolu evleri, Türkiye'den sonra, dünya kamuoyunun da gündemindedir. **Sayın Reha GÜNAY'ın "Safranbolu Evleri Fotograf Sergisi"** Avrupa'da, **Paris** ve **Stokholm** gibi merkezlerde büyük yankı yaratır, geniş bir ilgi odağı oluşturur.

Belediye Başkanının, bir süre önce kaybettiğimiz **T.Turing ve Otomobil Kurumu Genel Müdürü Sayın Çelik GÜLERSOY** ile görüşmesi sonrasında; Kurum Safranbolu'da **"Asmazlar Konağı"**nı satın alır ve **Sayın Süha ARIN'a "Safranbolu'da Zaman"** filmini yaptırır. Bu film, 1977'de **"Antalya Altın Portakal Film Festivali"**nde, kendi dalında birincilik ödülüne layık bulunur.

O dönemlerin yasal yetkili organı **"Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu"**, 1976'da Safranbolu için **"kentsel sit kararı"** alır. Kentin **"Şehir"** kesimindeki eski dokunun, **"Bağlar"** kesimindeki yeşil örtünün korunmasının ilk adımı böylece gerçekleştirilir.. İmar planı, yeni yapılaşmaları, bu alanların dışında

bırakacak biçimde değiştirilir. Türkiye’de **“koruma amaçlı imar planı”**, ilk kez Safranbolu için düşünülür ve yapımını İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi üstlenir.

1999’da çağ dışı gerici güçlerin, iğrenç saldırısı sonu yaşamını yitiren, zamanın **Kültür Bakanı, Prof. Dr. Sayın Ahmet Taner KİŞLALİ**, 1978’de Safranbolu’ya davet olunur; **“Kaymakamlar Evi”** ile **“Arasta Çarşısı”**nın, Bakanlıkça kamulaştırılıp, restore edilmesine karar verilerek, Devletin ilk kez eylemli olarak devreye girmesi sağlanır.

Bu arada, **“Eskiler yıkılsın, yerine gökdelenler dikilsin”** diyenler varsa da ve bu görüşün yerel ve ulusal basında temsilcileri bulunsa da; bunlar azınlıkta kalır. Hatta, başlangıçta karşı olanların, zamanla korumanın en ateşli savunucusu oldukları da görülür.

Böylece, Türkiye’de mimarlık değerlerinin korunmasında ilk adımlar, 1975-1980 yıllarında Safranbolu’da atılmış olur. GÜDÜLEN amacın doğruluğundan hiç kuşku duyulmadığı için, korumacılığın başlangıçta beraberinde getirdiği sosyal ve siyasal riskleri üstlenmekten de hiç kaçınılmaz.

Ancak, 1975’lerden bugünlere uzanan zaman dilimi içersinde kimi olumsuzluklarla da karşılaşılır. Safranbolu’daki korumacılığın 1980 öncesinde uygulayıcısı, 1980 sonrasında da gözlemleyicisi konumundaki bir kişinin bunlara da değinmesi yararlı görülebilir. Herhalde kimi sorunların, Safranbolu’da, ya da diğer tarihsel kentlerimizde yinelenmemesi için bir özeleştiri yapmaktan çekinilmemelidir.

Tarihsel kentlerde her şeyden önce, koruma amaçlı imar planları yapıp, hızla uygulamaya konulmalı; duraklamalara duraksamalara olanak verilmemelidir. Safranbolu’da korumacılığın 1980’li yıllar içersinde durağan bir döneme girmesi, önemli kayıplara yol açmıştır. Yeni bir atılım ancak, Zonguldak Valisi **Sayın Yavuz ERKMEN**’in 1980’li yılların sonunda Safranbolu Kaymakamlığı’na atanmasıyla başlar.

Kentsel kültürel değerlere sahip çıkılmasında Belediyeler yalnız bırakılmamalıdır; yerel yönetimler, il ve ilçe yönetimlerinden destek almalı, işbirliği ve güçbirliği gerçekleştirilmelidir. Safranbolu’da ilk kez 1980’de, ileriki yılların Valisi, Müsteşarı ve İçişleri Bakanı **Sayın Muzaffer ECEMİŞ**’in Kaymakamlığı döneminde, kısa bir süre için sağlanan birliktelik, daha sonra devam ettirilememiş; yine ancak Sayın Yavuz ERKMEN’in 1989’da Safranbolu Kaymakamlığına atanmasıyla tekrar başlatılarak, sonraki yıllar, ardılı olan kaymakamlarca da benimsenen, sürekli bir uygulamaya dönüştürülmüştür.

Sadece Belediyeler değil, İl Özel İdareleri de, tarihsel kentlere sahip çıkmalı; bu İdarelerin ve Valiliklerin, korumacılık alanındaki işlevleri ve etkinlikleri konusunda **Kastamonu**’daki, halen hayranlıkla gözlemlenen uygulamalar örnek alınmalıdır.

Kuşkusuz, eski evlerin restorasyonunda giderlerinin fazlalığı ve bireysel olanakların yetersizliği, kamusal kaynaklara olan gereksinimi öne çıkarıyor. Ancak, başlangıçta Safranbolu gibi, her türlü yardım ve katkı kamudan beklenmemeli, özel kaynaklardan yararlanma yolları bulunmalıdır. Ayrıca en önemlisi, kamusal kaynak

ve fonlar da, tarihsel kentlere nesnel öncelik ve ölçütler dikkate alınmaksızın, eşitsizliklere ve haksızlıklara yol açacak biçimde, siyasal ve öznel yaklaşımlara göre dağıtılmamalıdır.

Kültürel değerlere önem veren özel kurum ve firmaların, koruma olayında Safranbolu'ya katkı sağlamalarında yeterince başarılı olunamaması, Safranbolu için önemli bir eksikliktir. Şu bir gerçektir ki, **Antalya Kaleiçi Evleri** örneğinde olduğu gibi, özel kuruluşların satın alacakları konakları restore ederek, firmalarının kültür ve turizm amaçlı gereksinimlerine tahsis etmeleri, tarihsel kentlere çok değerli bir yardım niteliğindedir.

Safranbolu için bir başka eksiklik veya daha doğru bir anlatımla en önemli gecikme, turizmin ve özellikle ev pansiyonculuğunun, kentsel kültürel değerlerin korunmasına olan katkılarının çok geç farkına varılmış olmasıdır.

Safranbolu konaklarını, konaklama tesisine dönüştürmek suretiyle sağlanacak getirilerin, eski evlerin onarımını hızlandırabileceği görüşü başlangıçta hiç kimseye benimsetilememiştir. Bu arada, Anadolu'nun geleneksel konukseverliğinin en güzel göreneklerine ve örneklerine sahip Safranbolulular, konuklarını bir bedel karşılığı evlerinde barındırmayı da hemen kabullenememişlerdir. Safranbolu, turizm olanaklarından ve ev pansiyonculuğundan, 1990'lı yılların ortalarında, Kaymakam **Sayın Muammer AKSOY**'un çabalarıyla yararlanmağa başlamış; ancak çok gecikildiği için, önemli kayıplar olmuştur.

Safranbolu'daki bir başka hata da; hatta affedilmez bir hata da, kamu kuruluşları hizmet binalarının, tarihsel kent merkezinden, yeni yerleşim alanlarına taşınmasıdır. Safranbolu Kalesi'ndeki Hükümet Konağı'nın 1976'da yanmasından sonra, Kale'ye çıkmaktaki ulaşım sıkıntısı nedeniyle, yeni Hükümet binasının, yeni yerleşim bölgesinde yapılmasına ön ayak olmakla, bu konuda, öncelikle zamanın Belediye Başkanı, kendi payına düşen hatayı kabullenmek durumundadır.

Ancak, zaman içersinde, Belediye dahil kamu kurumlarının tümünün de tarihsel merkezden çekilebileceği herhalde beklenemezdi. Kentin tarihsel önem taşıyan, "Şehir" kesimindeki, eski çarşı çevresindeki mahallelerin sakinlerine, hem evlerinin değerinden, bunları korumalarının gereğinden bahsedeceksiniz; hem de onlarla bir arada, iç içe olmayacaksınız. Bu bir çelişkidir.

Dolayısıyla, Tarihsel Kentler Birliği Genel Danışmanı **Sayın Oktay EKİNCİ**, çeşitli söyleşi ve yazılarında, tarihsel kentlerin Belediye Başkanlarının, onarımını yaptırarak eski konutlarda oturmalarını dile getirmekte, yerden göğe kadar haklıdır. Doğrudur; Belediye Başkanları örnek olmalıdır; ancak yeterli değildir, kamu kurumları da örnek olmalıdır.

Tüm bu olumsuzluklara karşın, hoşgörüyü sığınıp, alçak gönüllüğü bir tarafa bırakarak, korumacılıkta çeyrek yüzyılı aşkın bir süre geçiren Safranbolu'nun, övülmeyi de fazlasıyla hak ettiğine değinilmelidir.

Her şeyden önce, şu bir gerçektir ki, zaman zaman yalnız bırakılsa da, Belediyesi yönetiminde kim bulunursa bulunsun, Safranbolu, başlangıçtan

bugünlere kadar, koruma amaçlı imar planlarını ödünsüz uygulamayı ilke edinerek, korumacılığa öncülük etmekle, Türkiye’de ayrı bir konuma sahiptir.

ÇEKÜL Vakfı’nın kurucusu Sayın Prof. Dr. Metin SÖZEN’in Safranbolu’yu, **“Korumanın Başkenti”** olarak tanımlaması, Safranbolu için büyük bir onurdur. 1994 yılında Safranbolu’nun **UNESCO** tarafından **“Dünya Mimari Miras Listesi”**ne alınması ise, büyük bir gurur kaynağıdır.

Safranbolu’da kültürel miras ve mimarlık değeri niteliğinde 1000’i aşkın ev bulunması ve bunların; diğer kentlerden farklı olarak, mimari dokudaki bütünlük bozulmadan, mahalleler halinde topluca korunuyor olması, sadece Safranbolu’ya özgü, ayrıcalıklı bir özelliği ve güzelliği oluşturmaya ve Safranbolu’ya benzersiz bir görünüm kazandırmaya devam ediyor

Tarihsel çevre korumacılığı ve beraberindeki turizm etkinlikleri, Safranbolu’ya sosyal, kültürel ve ekonomik alanda büyük olanaklar sağlıyor. **“Başka Safranbolu yok”** denilmesinden; Safranbolu’nun yurt içinde ve dışında çok geniş ölçüde tanınmış olmasından Safranbolulular büyük kıvanç duyuyor. Belki bugün Karabük bile, eskisi gibi **Kardemir**’den dolayı değil, artık daha çok Safranbolu’nun bağlı olduğu İl olarak biliniyor.

Kültürel değerlere sahip tarihsel bir kent olması nedeniyle Safranbolu’da 1992 yılında restorasyon ağırlıklı eğitim veren bir **Meslek Yüksek Okulu**; bu öğretim yılında da **Fethi TOKER Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi** açılmıştır. Bu yüksek öğrenim kurumları da, Safranbolu’ya çok değişik alanlarda, çok değerli kazanımlar sağlıyor.

1976 Safranbolu’sunu belgeleyerek, Safranbolu’nun tanınmasında büyük katkısı olan **“Safranbolu’da Zaman”** filmi, şiirsel bir anlatımla,

“Ve düşen damlalar gibi akıp geçen zaman, alıp götürdü bir çok şeyi Safranbolu’dan” sözleriyle başlayıp, geleceğe ilişkin dramatik bir öngörü içeren şu tümcelerle son bulur:

“Anı olur zaman içinde Safranbolu; sevinç olur... Kimi zaman hüznün, kimi zaman övünç olur... Zaman içinde tarih olur... Kim bilir belki de çocukların düşlerinde gördükleri... masal olur; evvel zaman içinde Safranbolu”.

Evet, 1976’ya kadar akıp geçen zaman, bir çok şeyi götürmüş olabilir Safranbolu’dan. Ancak daha sonraki yıllar, korunan kent olarak başka bir şey koparamamıştır ondan.

Ayrıca, zaman içinde anı, hüznün, tarih ve nihayet masal olma olasılıklarının önüne de, korumacılıkla yıkılmaz bir set çekilerek, Safranbolu’nun zaman içinde hep sevinç ve övünç kaynağı olarak kalmasının yolu açılmıştır.

Aynı yolda, tüm tarihsel kentlerimiz hep bir arada, omuz omuza ilerlemeli ve hep övünülecek kentler olarak kalmalıdır.